

Ochrana osobnosti člověka a jeho přirozených práv

Nový občanský zákoník klade důraz na hledisko autonomie vůle, jakožto základního principu soukromého práva. Vychází z faktu, že přirozená svoboda člověka má přednost před státem v tom smyslu, že stát není tvůrcem svobody člověka, ale jejím ochráncem. První hodnotou právního státu je pak svobodný člověk a ochrana jeho přirozených práv. Proto také patří podle nového občanského zákoníku ochrana přirozených práv člověka mezi základní principy, na kterých je nový kodex vybudován. Osobnostní práva jsou práva společná každému člověku, která se nabývají narozením a zanikají smrtí. Nový občanský zákoník, vymezuje osobnost člověka (§ 81) a plynule pokračuje přes ochranu podoby a soukromí (§ 84 - § 90), práva na duševní a tělesnou integritu (§ 91 - § 103) až k ochraně lidského těla po smrti člověka (§ 113 - § 117), kde osobnostní práva končí. Na první pohled již zde můžeme vidět značný rozdíl oproti „staré“ právní úpravě. Zatímco v již zrušeném občanském zákoníku se ochrany osobnosti dotýká pouze sedm paragrafů, nový občanský zákoník této problematice věnuje značně větší pozornost.

Osobnost člověka

Z hlediska práva na ochranu osobnosti je chráněna osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv. Každý (tedy i lékař) je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka (tedy i pacienta) žít podle svého. Toto právo by mělo být co nejméně omezováno (příkladem jsou zákonem definované situace poskytování péče bez souhlasu nebo i proti vůli pacienta v zájmu ochrany veřejného zdraví). Uvedené ustanovení odpovídá i preambuli Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, ze které vyplývá, že svobodné rozhodnutí člověka stojí nad ochranou jeho života (nikoli prospěch pacienta, ale vůle je pro lékaře nejvyšším příkazem). Nový občanský zákoník chrání zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a projevy osobní povahy. Výčet je pouze příkladný a v závislosti na společenském vývoji může být dále rozšiřován.

Podoba a soukromí

Zachytit jakýmkoli způsobem podobu člověka tak, aby podle zobrazení bylo možné určit jeho totožnost, je možné jen s jeho svolením (§ 84). Pro udělení svolení není předepsána žádná forma, ke svolení může dojít i konkludentním jednáním (mlčky udělený souhlas).

Svolení není třeba, pokud se podobizna nebo zvukový či obrazový záznam pořídí nebo použije

k výkonu nebo ochraně jiných práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob (§ 88 odst. 1). Mezi tato práva pak samozřejmě mohou patřit i práva pacienta na ochranu před zásahy do integrity. Nelze vyloučit, že případné pořízení nahrávky komunikace s lékařem (bez souhlasu lékaře) může být legitimním důkazním prostředkem profesního postupu ve vztahu k dotčenému pacientovi.

Podobizna nebo zvukový či obrazový záznam se mohou bez svolení člověka poříditi nebo použít přiměřeným způsobem též k vědeckému nebo uměleckému účelu a pro tiskové, rozhlasové, televizní nebo obdobné zpravodajství. Pod vědecké účely nelze podřadit běžné poskytování zdravotní péče. Zákonný důvod k zásahu do soukromí jiného nebo k použití jeho podobizny, písemnosti osobní povahy nebo zvukového či obrazového záznamu nesmí být využit nepřiměřeným způsobem v rozporu s oprávněnými zájmy člověka.

Práva člověka převzatého do zdravotnického zařízení bez jeho souhlasu

Nový občanský zákoník rozšiřuje katalog práv nuceně hospitalizovaných pacientů (např. právo zvolit si důvěrníka), ale dopadá také na případy, kdy k nucené hospitalizaci nedochází, ale pacient je ve zdravotnickém zařízení zadržen bez souhlasu i krátkodobě. Člověk držený v zařízení poskytující zdravotní péči má právo, aby jeho zdravotní stav, zdravotnickou dokumentaci nebo vyjádření lékaře o neschopnosti úsudku a projevit přání samostatně přezkoumal lékař nezávislý na poskytovateli zdravotních služeb v tomto zařízení i na jeho provozovateli.

Ochrana lidského těla po smrti

Člověk má právo rozhodnout, jak bude po jeho smrti naloženo s jeho tělem. Zemře-li člověk, aniž projeví souhlas s pitvou nebo s použitím svého těla po smrti (vyjma zákonem stanovených případů jako jsou např. povinné pitvy), platí, že s provedením pitvy nebo s takovým použitím svého těla nesouhlasí (tzv. předpokládaný nesouhlas).

Dědění práv při zásahu do ochrany osobnosti

Podstatnou změnou, kterou v tomto směru nový kodex přináší, je opuštění dosavadní vazby práva a povinností vznikajících při zásahu do osobnostních práv jen na osobu dotčenou zásahem (osoba pacienta) a na osobu původce zásahu (poskytovatel zdravotních služeb). Dosavadní úprava vycházela z toho, že v případě smrti osoby dotčené zásahem do práva na ochranu osobnosti nepřecházejí její práva na případné dědice, neboť to nepřipouští osobní

povaha těchto práv. Právo na ochranu osobnosti smrtí zanikalo a nepřecházelo na dědice, a to bez ohledu na to, zda bylo původcem neoprávněného zásahu již uznáno či nikoli, bylo-li zemřelou osobou za života soudně či jinak uplatněno či nikoli, právě tak, bylo-li o tomto právu před smrtí postižené fyzické osoby již pravomocně rozhodnuto či nikoli. Podle nového občanského zákoníku tak přejdou do pozůstalosti např. zůstavitelova práva na bolestné, na ztížení společenského uplatnění, byla-li za jeho života uznána nebo zažalována.

Závěrem

Člověk, jehož osobnost byla dotčena, má právo domáhat se toho, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno nebo aby byl odstraněn jeho následek. Vznikne-li škůdci povinnost odčinit člověku újmu na jeho přirozeném právu, nahradí škodu i nemajetkovou újmu, kterou tím způsobil; jako nemajetkovou újmu odčiní i způsobené duševní útrapy. Po smrti člověka se může ochrany jeho osobnosti domáhat kterákoli z osob jemu blízkých. Pacient se tak může v případě porušení osobnostních práv (jako je např. právo na důstojnost, ochranu integrity, ochranu soukromí) domáhat nároku na náhradu újmy prostřednictvím žaloby na ochranu osobnosti.

Právní předpisy

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník: § 81 (osobnost člověka); § 84 - § 90 (ochrana podoby a soukromí); § 91 - § 103 (práva na duševní a tělesnou integritu); § 113 - § 117 (ochrana lidského těla po smrti člověka)

Dotaz

Za jakých podmínek je možné pořizovat fotografie pacientky za účelem dokumentování jejího zdravotního stavu?

V případě, že bude možné z pořízené fotografie určit totožnost pacientky, lze tak učinit pouze s jejím svolením. Bez svolení je možné pořídit nebo použít podobiznu, zvukový nebo obrazový záznam přiměřeným způsobem k vědeckým účelům, kdy je v zájmu podpory vědy upřednostněno získávání vědeckých poznatků před nedotknutelností chráněných statků osobní povahy. Za vědecké účely nelze považovat běžné poskytování zdravotních služeb včetně zdravotní péče.